

5.1.18

ערב טוב,

פרשת "שמות" – שמות

פרשת השבוע שלנו היא פרשת "שמות" והיא הראשונה בחומש השני, חומש "שמות". בספר "קהלת" כתוב: "טוב שם משמן טוב" (שם, ז א) המשוררת זלדה כתבה את השיר "לכל אדם יש שם" והוא פותח במילים: "לכל אדם יש שם שנתן לו אלוהים ונתנו לו אביו ואמו". הפרשה שלנו פותחת במילים: "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה..." (שמות, א, א) ובהמשך מונים את שמות 11 בני יעקב שירדו עמו למצרים (שמו של יוסף לא הוזכר כי הרי כבר היה במצרים). לכן דברי הערב יוקדשו לקריאת שמות.

על חשיבותו של השם אנו למדים עוד מזמן הבריאה. כל עוד לא ניתן שם לברואים לא היתה הבריאה שלמה. אלוהים ברא את החיות, העופות והבהמות למיניהן והאדם הוא שנתן להם שמות, ככתוב: "ויקרא האדם שמות לכל-הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה" (ברא', ב, כ).

למושג "שם" יש כמה משמעויות במקרא: (1) זיהוי והבחנה: המטרה הראשונית בקריאת שם היא זיהוי האדם והבחנתו מאדם אחר. לכן מציינים את שם המקום ממנו בא ואת שמו המלא, למשל: "...איש מהר

אפרים שבע בן-בכרי שמו" (שמואל ב', כ, כ). 2) בעלות: כשאדם רצה לקבוע בעלותו על מקום מסוים הוא קרא לו בשם. כשיואב לכד את העיר רבת בני עמון הוא שלח שליחים לדוד המלך וזרז אותו לבוא ולהשלים את כיבושה "פן אלכוד אני את העיר ונקרא שמי עליה" (שם, יב, כז-כח). כך גם לגבי בני-אדם. מלכי המזרח הקדום היו משנים שמו של אדם על-מנת להוכיח את בעלותם עליו. כך עשה פרעה כששינה את שמו של יוסף לצפנת פענח (ברא', מא, מה) ופרעה אחר עשה כך כשהמליך את אליקים בן יאשיהו למלך ושינה את שמו ליהויקים (מלכים ב', כג, לד).

3) זכרון: השם משמש כזכרון לדורות, כפי שמעיד אלוהים עצמו: "ויאמר עוד אלוהים אל משה: כה תאמר אל בני ישראל: ה' אלוהי אבותיכם, אלוהי אברהם, אלוהי יצחק ואלוהי יעקב שלחני אליכם; זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור" (שמות, ג, טו). אבשלום, חשוך הבנים, הציב לעצמו מצבה "ויקרא לה יד אבשלום עד היום הזה" (שמואל ב', יח, יח). קיין, שבנה את העיר הראשונה בעולם, קרא לה חנוך, כשם בנו, והמדרש מסביר "לפי ששמע (קיין) מן הקב"ה שעתיד לכלות זרעו אחר שבעה דורות, לכן קרא שם העיר כשם בנו חנוך, כדי שיהיה שמו נזכר בעולם" (מדרש אגדה, בובר). ידוע המנהג לתת לרך הנולד שם של קרוב שנפטר ויש להזכיר גם את הטקס "לכל אדם יש שם" המתקיים כל שנה בכנסת, ביום הזכרון לשואה ולגבורה. 4) יעוד: לשמו של אברהם נוספה האות

הא על-מנת ששמו יתאים לייעוד שנקבע לו: "אב המון גויים" (ברא', יז,ה).

בנושא קריאת השמות יש לשים לב ל-4 דברים: א) מחמשת חומשי התורה רק בספר ויקרא אין קריאת שמות בכלל. ב) אין במקרא קריאת שמות לחפצים. שמות יש לאלוהים, לאנשים ולמקומות. ג) קריאת שמות לאנשים ולמקומות לא בהכרח עומדת לעולם ועד והם יכולים להשתנות בהתאם לנסיבות. ד) בתנ"ך כמעט ואין חזרה על שמות, וודאי שלא על שמות האבות, האמהות, המלכים והנביאים. אחד השמות שכן חוזרים הוא השם חנוך: כך נקרא בנו של קיין, לאביו של מתושלח קראו חנוך (ברא', ה, כב) וכך גם לבנו הבכור של ראובן (שמ', ו,יד).

על פי הקבלה לכל אות מאותיות השם יש משמעות מיוחדת ולכן צירוף האותיות יוצר שם ייחודי לכל אחד. השם מרמז על אופי האדם, מכלול תכונותיו, ייעודו והפוטנציאל הטמון בו. מקובל שההורים הם שבחרים את שם ילדם. על-פי הרמב"ן שם הילד הראשון ניתן ע"י האב ושם הילד השני ע"י האם. במידה והאב לא נמצא בסביבה לאם יש זכות ראשונה לתת שם לילד. ביהדות אשכנז המצב הפוך – לאם יש את הזכות לתת שם לילד הבכור, אולי כי שמם של ילדי יעקב ניתן על-ידי רחל ולאה, שנתנו שמות גם לילדי השפחות שלהן, בלהה וזילפה. היוצא מן הכלל הוא השם לוי. מקובל על חז"ל שיעקב הוא שנתן ללוי את שמו (כי כתוב

"קרא שמו" ולא "ותקרא שמו") אך רש"י מביא מדרש אגדה (שמקורו לא ידוע) שלפיו המלאך גבריאל הוא שנתן ללוי את שמו. כולם מסכימים שהעובדה ששמו של לוי לא ניתן לו על-ידי אמו, לאה, מסמל את ייחודו של שבט זה, שנבחר לשרת את ה' ולא זכה לנחלה משלו. לגבי בנימין המצב שונה. הוא זכה לשני שמות, אחד שנתנה לו אמו ואחד שנתן לו אביו. רחל קראה לו, על ערש מותה, בן אוני ויעקב קרא לו בנימין, וזה השם שנחקק בתולדות העם. השם היחיד שאין לו הסבר הוא שמה של הבת דינה, ואת זה אני מציינת לגנות. השם חווה הוא השם הראשון שנתן אדם אחד לאדם שני. התורה מסבירה ששם זה ניתן לה ע"י האדם הראשון "כי היא היתה אם כל חי" (ברא', ג, כ).

מבין שלושת האבות רק שמו של יצחק לא שונה, יצחק הוא נולד ויצחק הוא נפטר. ומדוע לא שונה שמו? כי מלכתחילה ניתן לו שמו על-ידי אלוהים ולכן לא היה מה לשנות (ברא', יז, יט). במדרש שיצא כנגד התבוללות והשפעות זרות כתוב שאחת מהסיבות שבזכותן נגאלו ישראל ממצרים היתה "שלא שינו את שמם. ראובן ושמעון ירדו (למצרים), ראובן ושמעון עלו (ממצרים)" (ויקרא רבה, לב, ה).

בזכרון ההיסטורי של העם חקוק השם אברהם, ולא שמו המקורי אברם. לאחר שינוי השם, ע"י אלוהים, לא נזכר יותר במקרא השם אברם. לגבי יעקב הרי ששני השמות שלו חקוקים בזכרון העם, אלא שהשם שנתן לו

אלוהים, ישראל, מתייחד, לדעתי, לדברים שהם גדולים ונשגבים יותר משמו של אדם יחיד. במצרים בני יעקב נקראו בתחילה "עברים", אח"כ "בני ישראל", כשמו האלוהי של יעקב, ולאחר שהתגבשו לעם הם נקראו "עם ישראל" עד היום הזה. כשממלכת יהודה התפצלה לשניים הממלכה החדשה נקראה "ממלכת ישראל" וכשבן-גוריון הכריז על הקמת המדינה ב-1948 הוא קרא לה "מדינת ישראל". ובל נשכח את הצהרת האמונה האולטימטיבית ביהדות – תפילת "שמע ישראל". לפי הגמרא, כשיעקב שכב על ערש דווי הוא חשש שבניו לא ימשיכו לדבוק באמונה באל אחד והם הרגיעו אותו, תוך ציון שמו האלוהי – ישראל – לצורך הדגשת אמונתם באל אחד.

לא נותר אלא לסיים דרשה זו במילים "עם ישראל חי"!

שבת שלום!

